

и установлению им своего места в том или ином социальном пространстве. Именно данная дискурсивная структура отношений формирует и воспроизводит, начиная с института семьи, повседневные практики власти различных социальных институтов над субъектом, определяя его действия, поступки и способы поведения в социуме.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Палагута В. Самоидентификация социального субъекта в дискурсивных пространствах/ В.Палагута. – Днепропетровск: «Инновация», 2010. – 440 с.
2. Althusser L. Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigations)/ L. Althusser // Lenin and Philosophy and Other Essays. New York: Monthly Review Press, 2001. – P. 85-131.
3. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика/ Р.Барт; пер. с фр. – М.: Прогресс, 1994. – 616с.
4. Пешё М.,Фукс К. Итоги и перспективы. По поводу автоматического анализа дискурса/ М.Пешё, К.Фукс; пер. с фр. // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. – М: ОАО ИГ Прогресс, 2002. – С. 105-124.
5. Монсон П. Лодка на аллеях парка. Введение в социологию. / П. Монсон; пер с англ. – М: Логос, 1995. – 189 с.
6. Батлер Дж. Психика власти: теории субъекции / Дж.Батлер; пер. с англ. – Харьков: ХЦГИ; СПб: Алетейя, 2002. – 168 с.
7. Лакан Ж. Семинары. Книга 17. Изнанка психоанализа (1969/1970) / Ж.Лакан; пер. с фр. – М.: Издательство Гнозис/Логос, 2008. – 272 с.
8. Лакан Ж. Инстанция буквы в бессознательном, или судьба разума после Фрейда / Ж.Лакан; пер. с фр. // Инстанция буквы в бессознательном, или судьба разума после Фрейда. – М.:«Русское феноменологическое общество», Изд-во «Логос», 1997. – С. 54-87.
9. Остин Дж. Избранное / Дж.Остин; пер. с англ. – М.: Идея-пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999. – 332 с.
10. Butler J. Excitable Speech: A Politics of the Performative / J. Butler. – New York; London: Routledge, 1997. – 185 p.

SUMMARY

This article outlines the four directions perspectives of contemporary dual subject and social theory development. One of the basic methodological principles of the theory creation is considered, namely – the ability of the subject not to lose the setting on self-authentication under any circumstances. This ability allows to fix in any social object the "traces" of its original self-identification discursive construction with its specific indices that point the place occupied by a subject – observer at a certain moment in the social space, and that will allow to build a theoretical discourse "right on the spot" of immanent observations.

В. О. СКВОРЕЦЬ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ВЛАСНОСТІ ЯК ФАКТОР ВИБОРУ ШЛЯХУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасній Україні трансформація структури власності перетворилися на визначальний чинник розвитку суспільства. Якщо в УРСР домінувала державна та колективна власність, питома вага якої у сукупності перевищувала 90 %, то в сучасній Україні домінуючою стала приватна власність, питома вага якої, за різними оцінками, становить від 80 до 90 %. Така кардинальна трансформація структури власності зумовила радикальні зміни в українському суспільстві, а саме в розподілі національного багатства, в соціальній структурі населення, в соціальній сутності та змісті діяльності держави, в державному управлінні та соціальній політиці держави. Трансформація структури власності є наслідком неоліберальних ринкових реформ, які відкинули українське суспільство на десятиріччя назад у своєму розвитку. Україна перейшла із розряду країн «другого світу» до розряду країн «третього світу», перетворилася на країну масової бідності та масштабних соціальних проблем.

Вітчизняні науковці визнають необхідність зміни моделі економічного розвитку України. Дослідники О.Г. Білорус, Л.І. Воротіна, В.М. Геєць, О. Гош, М.І. Дробноход, О.В. Кендюхов, Ю.В. Макогон, М.А. Павловський, Ю.М. Пахомов, В.Ф. Сіренко, О.І. Соскін, В. Тарасевич, А.С. Філіпенко, В.К. Черняк обґрунтували низку різних підходів до зміни моделі соціально-економічного розвитку, але всі вони тією чи іншою мірою стосуються структури власності. В той

же час проблема впливу трансформації структури власності на життєустрій та долю українського народу залишається недослідженою.

Мета статті – аналіз теоретичних моделей економічного розвитку України як фактору обгунтування вибору шляху розвитку українського суспільства.

Щоб усвідомити сутність і зміст запропонованих науковцями теоретичних моделей економічного розвитку України, необхідно мати уявлення про реальні наслідки трансформації структури власності в нашому суспільстві протягом двох останніх десятиліть. По-перше, погіршилася соціально-класова структура суспільства. В УРСР соціально-класова структура мала в своїй основі людей середнього достатку, тобто тих, хто на Заході позначається як «середній клас». Усі жителі УРСР були забезпечені роботою, гарантованим доступом до освіти, відпочинку, охорони здоров'я, житла, культури, пенсійного та соціального забезпечення. Внаслідок реформ соціальна структура змінилася: з 1988 р. по 2001 р. чисельність нижчих прошарків зросла від 5,7 % до 88,2 %, середніх – скоротилася з 75,0 % до 9,8 %, вищих – з 19,3 % до 2 % [5, с. 25]. Навіть після підвищення соціальних стандартів (з 2000 по 2008 р.) Е. Лібанова виявила, що соціальна структура України «наближена радше до латиноамериканських або африканських, ніж до європейських взірців» [8, с. 120]. По-друге, структура розподілу національного багатства України змінилася на користь незначної панівної меншості. Структура розподілу національного багатства України має такий вигляд: 5 % найбагатших і багатих людей володіють 65 % багатства, 60 % бідних і найбідніших людей – 5 %, середній клас (35 % населення) володіє 30 % багатства» [19, с. 17]. По-третє, держава втратила статус найбільшого в країні власника засобів виробництва, віддалилася від регулювання економіки та значною мірою набула рис відведеної їй ролі «нічного охоронця». В. Семенюк-Самсоненко зазначає, що результатом проведення приватизації було зупинення роботи 49 % підприємств, унаслідок чого люди втратили роботу, а держава – механізм впливу на окремі галузі [13, с. 3]. По-четверте, в суспільстві пріоритет загальнонародних інтересів змінився домінуванням приватних інтересів, що посилює в ньому конфліктність. Структура власності, що склалася в сучасній Україні, позбавляє широкі верстви громадян необхідних для їх нормального існування і розвитку ресурсів. В.В. Глазунов констатує: «головним питанням у сфері економіки, що потребує вирішення, є питання про перегляд кількісно-якісних показників моделі доступу різних соціальних груп до комплексу знарядь праці та засобів виробництва» [1, с. 300]. По-п'яте, в Україні змінився основний регулятор суспільних відносин: на зміну абсолютизму держави прийшов абсолютизм ринку. В. Геєць зазначає: «Хоча декларувалося, що країна поставила завдання стати країною з цивілізованою ринковою економікою і досягнути результату, який став би основоположною моделлю життя, по суті, попередня модель абсолютизму держави в Україні, як і в інших країнах, рухалась до абсолютизму ринку. ... склалася суспільна атмосфера, де «нова ідеологія» стала «тотальною свободою», яка дозволяє йти шляхом збагачення без будь-яких на те обмежень, а псевдоринкові відносини виявилися домінуючими в багатьох сферах, особливо в частині взаємодії держави і бізнесу» [2, с. 342].

Ринкові реформи не виправдали ні економічних, ні тим більше, соціальних сподівань народу. Ю.В. Макогон навів статистичні показники, що засвідчують безнадійність і безперспективність існуючої моделі економіки України. «У 2008 році ВВП України становив тільки 74,1 %, а у 2009-му – 62,9 % від показників 1990 року. А ось світовий ВВП протягом 1990-2009 років зріс на 86,7 %» [9]. М. Дробноход порівнює такі показники соціального розвитку (у 2009 р.) як рівень життя та середня тривалість життя громадян в Україні та в країнах Європи. Згідно з даними про рівень життя в Європі (European Quality of Life Index), в Україні середні доходи на сім'ю щорічно складають 2,6 тис. євро, середня тривалість життя не перевищує 66 років. У країнах Європи середні доходи сім'ї коливаються переважно в інтервалі 20–30 тис. євро, а середня тривалість життя складає близько 80 років [4, с. 15].

Фахівці визнають шкідливість і безперспективність неоліберальної моделі для України. У фундаментальній праці «Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь» визнається, що незалежна Україна переживає процес перетворення на периферію світової капіталістичної системи. Бути периферією – означає бути включеним до світових виробничо-вартісних ланцюгів як джерело сировини, дешевої робочої сили і місце зосередження низькотехнологічних екологічно шкідливих галузей, що виробляють продукти з низькою доданою вартістю. Тому країни периферії не мають можливості акумулювати достатньо ресурсів для забезпечення потреб власного розвитку, відчувають нестачу капіталів і залежать від світових центрів накопичення капіталу. Україна, як будь-яка країна периферії капіталістичного світу, збагачує центри за рахунок надання їм дешевої робочої сили, дешевих товарів і вивозу капіталу

у формі репатріації прибутку іноземними підприємцями, переведенню в офшорні зони капіталів українських олігархів, а також через механізм обслуговування зовнішнього боргу. Борг перед міжнародними фінансовими інститутами зростає внаслідок постійного знекровлення економіки в результаті діяльності коаліції місцевих правлячих класів та транснаціонального капіталу. Периферизація українського суспільства є наслідком його включення до світової капіталістичної системи на засадах Вашингтонського консенсусу. Ринкові реформи здійснювалися як «шокова терапія», нав'язана міжнародними фінансовими інститутами – Міжнародним валютним фондом та Всесвітнім банком країнам Центральної та Східної Європи як єдино можливий шлях забезпечення економічного зростання. Неоліберальні реформи, які включали приватизацію, лібералізацію фінансів і торгівлі, дерегуляцію економіки, мали на меті відкрити транснаціональному капіталу нові, до того закриті для нього сфери діяльності, та вбудувати так звані країни з перехідною економікою в світову капіталістичну систему на позиції експлуатованої периферії. Отже, «неоліберальна стратегія соціально-економічної трансформації українського суспільства не була самостійним витвором владного співтовариства України, це були дії за вказівками прокапіталістичних сил, але воно погодилося на цей шлях «входження до світового співтовариства цивілізованих країн», оскільки він відкривав йому можливість надзвичайно швидкого збагачення навіть ціною добре прогнозованої та скерованої соціальної катастрофи. Проголошення безальтернативності обраного курсу доповнювалося ідеологічним маскуванням його сутності та дійсних цілей. Проголошувалося, що розбудова «вільної ринкової економіки» – це шлях до економічного зростання, а через нього й до вирішення більшості соціальних проблем, шлях до соціально орієнтованої економіки. Тобто, проголошувалося досягнення такого результату, до якого неоліберальні реформи принципово не могли привести» [10, с. 655-657].

За оцінкою В. Сіренка, наслідком неоліберальних реформ в Україні стали зміни життєустрою народу, які призвели до деградації і вимирання нації. «У своєму шаленому угарі ринкових перетворень в Україні реформатори не зупиняються ні перед чим, навіть перед доведенням науки до деградації і знищення. Вони пішли на переведення на ринкові засади освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту і всієї інфраструктури життєвого устрою громадян. Нація різко розподілилася на тих, хто здатний платити, і тих, хто платити не може. У результаті мільйони громадян України відрізані від можливості повноцінно лікуватися, вчитися, користуватися досягненнями культури, науки, мистецтва, спорту, дозвілля тощо. Нація вмирає і деградує інтелектуально у своєму непомітному масовому повсякденному існуванні. Але водночас на освіті, охороні здоров'я та культурі процвітає прибутковий бізнес. У цьому, очевидно, була мета реформ» [14, с. 27].

Загальну характеристику можливих шляхів розвитку суспільства дав М. Павловський, який проаналізував чинники, що визначають модель розвитку країни (форми власності, державне регулювання та ринкове саморегулювання, економічні реформи, стійкість економічної системи). Він визначив і сутність реформ: «Економічні реформи – це такі перетворення, такі зміни в системі ведення господарства, організації виробництва і управління економікою, грошово-фінансовою, соціальною та екологічною сферами, які зачіпають співвідношення між різними формами власності, між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням, між лібералізацією і протекціонізмом, між закритістю та відкритістю суспільства, між рівністю і свободою, між глобалізацією і самодостатністю економіки, між інтеграцією і національними інтересами. Особливий вид реформ проводиться в постсоціалістичних країнах. Ці реформи пов'язані з переходом від централізованої планової економіки до ринкової. Економічні реформи в цьому разі трансформують суспільство, ведуть до змін соціально-економічного середовища» [11, с. 18].

Виходячи з того, що протягом перших десяти років ринкових реформ Україна із першої десятки найрозвинутіших країн світу була відкинута далеко за 100 місце, М.А. Павловський ставить питання про можливі стратегічні шляхи розвитку суспільства і механізми, які надійно забезпечують його прогресивний розвиток. Для визначення стратегічних шляхів розвитку суспільства дослідник розробив своєрідну систему координат «Ступінь втручання держави в економіку» (СВДЕ), що відображена в наступній схемі (див. рис. 1).

Ступінь втручання держави в економіку визначається формами власності і перебуває в межах від 0 до 100 відсотків. Втручання держави в економіку на рівні нульового відсотка відповідає моделі вільного ринку, або класичного капіталізму, а повне (близько 100 відсотків) – моделі державного соціалізму. Оскільки втручання держави в економіку не може бути меншим за нуль та більшим за 100 відсотків, ця система координат унаочнює межі (крайнощі), в яких розвивається суспільство. З одного боку, це класичний (дикий) капіталізм, а з іншого – державний соціалізм. Між

цими межами знаходиться простір змішаної економіки – модель розвинутих країн. Залежно від того, до якої межі ближче модель певної країни, її можна назвати або капіталізованим соціалізмом (соціальні принципи переважають) або, якщо вона ближче до верхньої межі, – державним соціалізмом. Соціалізованим капіталізмом (переважають принципи свободи особистості) можна назвати таку модель, якщо вона наближається до нижньої межі – класичного (дикого) капіталізму. Така крайність, як класичний капіталізм, формувалась у ХІХ ст. на основі ідеї вільного підприємництва і доктрини невтручання держави в економіку. Дж. Сорос назвав цю крайність «ринковий фундаменталізм» (однофакторна модель максималізації прибутку). Крайності розвитку суспільства (державний соціалізм і класичний капіталізм) за своєю ідеологією хоча принципово й відрізняються і багато в чому протилежні (з одного боку – рівність, з іншого – повна свобода особистості, централізована планова економіка – і ринкова система, державне регулювання – і ринкове саморегулювання, закритість – і відкритість суспільства, жорсткий протекціонізм – і радикальна лібералізація), але вони мають і багато спільного – створюють сприятливі умови для авторитарних і навіть тоталітарних режимів, несприятливі до національної ідеї і національного інтересу, не сприяють прогресивному розвитку, а призводять до деградації суспільства [11, с. 20-22].

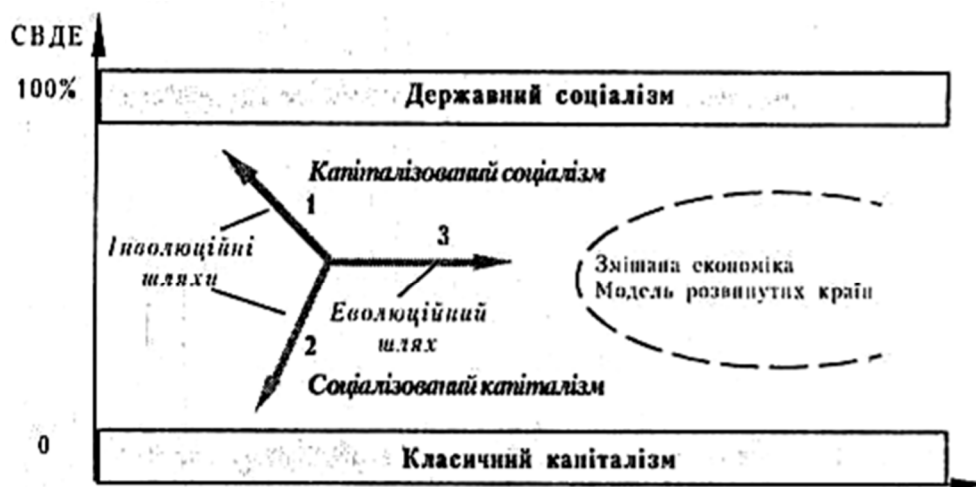

Рис. 1. Шляхи розвитку суспільства

Першим вичерпав себе класичний капіталізм (вільний ринок) під час кризи 1932-1933 рр., коли ринкова система США була врятована за допомогою нового курсу Ф. Рузвельта або, як називають інші, економічної революції Кейнса. Суть її полягала в нарощуванні системного цілеспрямованого втручання держави в економіку з метою приборкання ринкового хаосу, створення робочих місць, розв'язання соціальних проблем. Ці заходи стали початком і основою для утвердження змішаної економіки в розвинутих країнах. Наприкінці ХХ ст. вичерпав себе і державний соціалізм, що спричинило розпад соціалістичної системи. Спираючись на наведений аналіз, М.А. Павловський виділяє три стратегічні шляхи розвитку суспільства. Два інволюційних – повернення до державного соціалізму початку ХХ ст. та повернення у ХІХ – ХІХ ст. до моделі вільного ринку, вільного підприємництва (за Дж. Соросом, до ринкового фундаменталізму). Еволюційний – третій шлях – це рух у коло розвинутих держав за моделлю змішаної економіки [11, с. 22]. Перехід від майже повного одержавлення власності в УРСР до питомої ваги приватної власності в розмірі 80-90 % від загального обсягу означає, що українське суспільство двадцять років рухалося інволюційним шляхом до класичного (дикого) капіталізму.

Трансформація структури власності в незалежній Україні фактично заблокувала розробку мети довгострокового розвитку країни. О.В. Кендюхов констатує, що внутрішні причини економічної кризи в Україні потрібно шукати у тому курсі, яким рухалась економіка України з перших років незалежності. В держави як єдиної системи інститутів влади немає чіткої, кількісно вираженої та конкретно визначеної в часі довгострокової мети соціально-економічного розвитку країни. «Держава на сьогоднішній день не може дати суспільству відповідь на питання, якою буде економіка України через 25-30 років, якою буде якість життя українців? Очевидно, що інститут держави ні вчора, ні сьогодні, ні завтра не в змозі реалізувати функцію цілепокладання в системі забезпечення довгострокового благополуччя українського суспільства» [7].

Ю. Пахомов зробив висновок, що в процесах моделювання посткризового світу найголовніше – відмовитися від неоліберальної моделі, що офіційно зробили вже і США і Євросоюз. Неоліберальна модель була спроектована в Америці для підвладних, полуколоніальних країн. А в самих США найважливіші інновації вирощувалися саме всупереч цій моделі, під опікою держави і до того часу, поки не наступала фаза комерціалізації. А на попередніх етапах держава надавала субсидії, які вливалися в корпорації для того, щоб цього не взяла гору над довгостроковістю. В Україні поступили інакше – зруйнували планове господарство (хоча планування, звичайно, повинно бути іншим) і відкрили економіку для ринкових відносин, як нас навчили заїжджі радники. Все високотехнологічне було зруйновано стихійним ринком. А між тим США мають плани розвитку країни і на 5, і на 10, і на 50 років [12, с. 6].

Визнаючи шкідливість неоліберального проекту, автори Національної доповіді пропонують подальшу лібералізацію України, тобто ліберальний проект – остаточне завершення всіх приватизаційних процесів і відведення державі ролі «нічного охоронця». Вони вважають, що «потрібне остаточне завершення формування інституту приватної власності. Для цього необхідне завершення всіх приватизаційних процесів. Суспільство за нових умов уже пережило процес соціальної диференціації, внаслідок чого було розділене на невелику кількість власників виробничих ресурсів та фактичних «безвласників» (більшість суспільства). Право власності тінюваними засобами вже встановлено переважно на всі економічні об'єкти країни – від підприємств до землі. Немає жодного сенсу утримувати вже розподілену систему власності у «тіні», що дає можливість для подальшої ескалації корупції. За умов ліберальної моделі капіталізму держава має виконувати роль «нічного охоронця», що забезпечує виконання існуючих норм та не втручається у сферу економічних відносин. Україна може випробувати таку модель». «Якщо держава не здатна утримувати під контролем сектор державної власності (в тому числі й земельних ресурсів), то варто здійснити заходи для її остаточного розпродажу. Так буде «розвантажено» інститут влади на всіх рівнях (що, до речі, й дасть змогу «розвантажити» його від чималої кількості зайвих посадовців) та встановлено систему власності та власників, що здатні забезпечити її ефективне використання» [10, с. 644-645]. Запропонована в доповіді модель економічного розвитку зміцнює домінуючу роль приватної власності й посилює капіталізацію суспільства на противагу його соціалізації. Ця модель продовжує траєкторію розвитку економіки і суспільства шляхом, який заклав неоліберальний проект, орієнтує суспільство на формування вільного ринку і дикого капіталізму.

Вітчизняні економісти обґрунтовують також альтернативні варіанти зміни структури власності. Л.І. Воротіна звертає увагу на аналіз цієї проблеми в монографії Ю.В. Макогона і В.І. Ляшенка, які вважають, що на сучасному етапі Україні необхідний розвиток державної, приватної та змішаної форм власності. Вони доводять, що в системі відносин власності механізмами, які регулюють процес зміни структурних пропорцій між формами власності в залежності від реально існуючих соціально-економічних і техніко-технологічних параметрів економіки, існуючих і перспективних національних інтересів і пріоритетів, поряд з приватизацією повинні одночасно використовуватися націоналізація і реприватизація [1].

О.І. Соскін розглядає можливості реалізації моделі народного капіталізму, бо в Україні «склалася ситуація, що потребує якісної зміни економічної моделі розвитку та відповідних глибинних зрушень у структурі власності та інших інститутів. Щоб уникнути поглиблення економічної, фінансової та соціальної кризи з потенційними серйозними наслідками для економіки і добробуту, економічну модель України має бути переорієнтовано зі стимулювання та фінансової підтримки великого фінансово-промислового капіталу на розвиток конкуренції, оптимізацію регулятивних функцій держави та її ролі в національному процесі відтворення, усіяку активізацію малого і середнього бізнесу. Фактично це означає зміну економічної моделі розвитку України: з моделі державно-монополістичного, кланово-олігархічного капіталізму на модель народного капіталізму, що має реальний потенціал для того, щоб краще і швидше подолати проблеми, пов'язані з перманентним дефіцитом державного бюджету та стрімким збільшенням державного зовнішнього і внутрішнього боргу, збалансувати попит та пропозицію, стимулювати розвиток внутрішніх ринків капіталу і вийти на траєкторію економічного росту» [16]. В цій моделі приватній власності приписується священний характер, віра автора в її чудодійні властивості. «У результаті впровадження цієї моделі буде створено соціально-економічне підґрунтя для відновлення України як європейської, демократичної країни з ринковою економікою капіталістичного зразка, що базуватиметься на священній і недоторканній приватній власності» [16]. В сучасній Україні приватна власність за обсягом не поступається державній, але її позитивних наслідків більшість громадян поки що не відчуває. А от спроби сакралізації приватної власності є маніпуляцією

суспільною свідомістю, бо ідеологи не вказують джерела її святості та ту інстанцію, яка має компетенцію затвердити священний характер власності як суспільного інституту [6, с. 33].

А.С. Філіпенко описав модель народної економіки для України, принципи якої близькі до скандинавської моделі. Вона передбачає широке залучення громадян до всіх економічних процесів, починаючи з реальної приватизації та акціонування в інтересах переважної частини суспільства (а не групи олігархів, як це сталося в Україні), та до управління підприємствами і установами всіх форм власності. Для виправлення ситуації, яка в соціальному вимірі набуває загрозливого характеру, потрібно обмежити обсяги власності в одних руках, щоб протидіяти латифундації на селі, яка вже зустрічається, та надконцентрації промислової власності, яка нині існує. В управлінні підприємствами різних типів в Україні практично не беруть участі громадяни. Водночас у розвинутих країнах вагому роль у вирішенні соціальних і виробничих питань на всіх рівнях відіграють профспілки, які реально захищають інтереси трудящих, долучаються до управління компаніями і фірмами. Одним із важливих напрямів модернізації суспільства є формування в Україні раціональної економіки. Її основу складає економічна зацікавленість, тобто прагнення підприємців, у т.ч. власників акцій, до максимізації прибутку: землевласники хочуть отримати відповідну ренту, капіталісти – вигідний відсотковий прибуток на капітал; робітники зацікавлені в отриманні суспільно необхідного рівня заробітної платні [18, с. 3-4].

Модель народної економіки, як і модель народного капіталізму, орієнтує на роздержавлення економіки, має антиолігархічну спрямованість. Відмінність між ними в тому, що в моделі О.І. Соскіна пріоритет надається капіталізації суспільства, а в моделі А.С. Філіпенка закладено пріоритет соціалізації.

В. Тарасевич пропонує гармонізувати процеси капіталізації та соціалізації в Україні. «Ставлячи високі вимоги до молодій національній державі, українці впевнені в необхідності значно її посилити, щоб вона могла забезпечити відповідний національному характерові та інтересам більшості громадян курс на демократичну ліберальну соціалізацію суспільства і модернізацію країни. Тому держава повинна мати більш потужний капітал і ресурси, ніж національна буржуазія, стати більш ефективним загальнонаціональним капіталістом на службі народу. Інакше кажучи, у сучасних умовах державний соціалізований капіталізм значно більшою мірою відповідає названому курсу, ніж панівний олігархічний» [17, с. 12-13].

О.В. Кендюхов доводить, що сучасна держава виступає інститутом, покликаним забезпечити довгострокове благополуччя суспільства і саме це має бути сенсом існування держави, визначати її головну мету. Забезпечення довгострокового благополуччя українського суспільства можливе за умови, якщо українська економіка досягне високої стійкої конкурентоспроможності в умовах глобальної конкуренції. У доступний для огляду період рівень життя населення та екологічну безпеку будуть забезпечувати біотехнології, інформаційно-комунікаційні технології, нанотехнології, створення нових матеріалів, несировинні джерела енергії, транспорт, технології, пов'язані із захистом довкілля. Все це призведе до стрімкого посилення міжнародної конкуренції за інтелектуальні ресурси, що диктує необхідність уживання всебічних заходів із формування і розвитку інтелектуального капіталу, економічних заходів із запобігання його вимиванню. Якщо постіндустріальна інтелектуальна економіка в Україні не буде створена протягом найближчих 20-25 років, то реальне майбутнє України – територія для розміщення шкідливих виробництв із дешевою робочою силою. Єдиний вихід – форсоване формування постіндустріальної інтелектуальної економіки в Україні шляхом забезпечення стрімкого зростання інтелектуального капіталу й розвитку інтелектуальної праці як основних факторів виробництва. І цей процес зобов'язана ініціювати й активно реалізовувати держава. Конкурентоспроможність України у світі буде визначатися не стільки коопераційними технологічними запозиченнями, скільки наявністю в неї можливостей вибудувати виробничі системи повного циклу, активно вкладати фінансові ресурси у фундаментальні та прикладні дослідження, створювати міцну інфраструктуру наукових досліджень та освоювати все більш складні види продукції. Якщо Україна буде покладатися лише на участь у коопераційних ланцюжках, не ставлячи перед собою завдання реалізовувати самостійні проекти, то вона ніколи не зможе претендувати на лідерство у сфері високих технологій та інновацій. «Найважливішим стратегічним напрямом є створення великих державних високотехнологічних корпорацій як інноваційного ядра національної економіки. Збереження їх у державній власності буде гарантією забезпечення національної економічної безпеки» [7]. Модернізація економіки України потребує цілеспрямованих зусиль держави, яка здатна знайти для технологічного оновлення необхідні ресурси та забезпечити необхідні умови. В справі технологічного розвитку держава за моделлю «нічного охоронця» нічим не допоможе.

Аналіз моделей трансформації структури власності привертає увагу до тих тенденцій, що оптимізують розвиток цього процесу в провідних країнах світу. В. Сіренко констатує: «Майже двадцятирічний досвід реформ свідчить: Україна потребує поєднання державної власності в основних, тих, що наповнюють бюджет, базових галузях господарства та приватної ініціативи й власності в обслуговуючих, забезпечувальних сферах народного господарства. Формула: держава – власник основних, базових засобів виробництва плюс приватний бізнес у сфері обслуговування, торгівлі, легкій, харчовій, переробній промисловості є шляхом не лише виходу з кризи, а й порятунку України, забезпечення її незалежності, наближення до країн Заходу за рівнем розвитку. ... У новітній час державна власність відіграє провідну роль у всіх розвинених країнах. Триває помітне одержавлення національного доходу. Так, у США на початку ХХ століття частка держвласності становила 8 %, а наприкінці – 30 %, або 1,5 трильйона доларів. Вона перетворилася на провідну силу розвитку продуктивних сил. Саме завдяки держвласності розвиненим країнам Заходу вдаються широкомасштабні освітні та програми у сфері охорони здоров'я, розвиток фундаментальної науки, дослідження космосу, океану, ядерної енергії, подолання економічних катастроф, підтримка сільгоспвиробництва тощо» [15].

Аналіз змін структури власності в Україні та теоретичних моделей зміни економічної системи дає підстави для таких висновків: 1) Реалізація в Україні неоліберального проекту обумовила трансформацію структури власності, яка спрямувала розвиток економіки і суспільства шляхом формування вільного ринку і класичного (дикого) капіталізму. 2) Вітчизняні дослідники визнають шкідливість і безперспективність існуючої в Україні економічної системи. 3) Як шлях виходу із кризової моделі економіки України пропонуються наступні моделі: модель народного капіталізму (О. Соскін); модель народної економіки (А. Філіпенко); модель державного соціалізованого капіталізму (В. Тарасевич); модель формування державою постіндустріальної інтелектуальної економіки (О. Кендюхов), модель змішаної багатокладної економіки із сильним державним регулюванням (М. Павловський, В. Сіренко).

Перспектива подальших досліджень полягає в дослідженні механізму впливу структури власності на розвиток соціального організму країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Воротина Л.И. Структурная трансформация собственности в Украине / Л.И. Воротина // Економіка промисловості. – 2009. – № 45 (2). – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_45/index.html
2. Геец В.М. Развитие и кризисы в Украине – противоречия трансформации / В.М. Геец // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 15. – С. 341-348.
3. Глазунов В.В. Олигархические трансформации: монография / Владимир Владимирович Глазунов. – Запорожье: КПУ, 2011. – 364 с.
4. Дробноход М. Сучасні тенденції еволюційного розвитку людства і Україна // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12. - № 3-4. – С. 7-23.
5. Дубровський М. Система і трансформації: Програмне забезпечення розвитку сучасного профспілкового руху в Україні / М. Дубровський, А. Андрущенко // Профспілки України. – 2002. – № 5. – С. 25-28.
6. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием: светлый миф о частной собственности / С.Г. Кара-Мурза // Социально-гуманитарные знания. – 2003. – № 3. – С. 23-37.
7. Кендюхов О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку України: мета, завдання і ключові проблеми / О.В. Кендюхов // Економіка промисловості. – 2009. – № 47(4). – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc...47/st_47_01.pdf
8. Лібанова Е. Ціннісні орієнтації та соціальні реалії українського суспільства / Елла Лібанова // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 120-136.
9. Макогон Ю.В. Украина – МВФ и «двадцатка»: мифы и реалии / Ю.В. Макогон. – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/.../236.pdf
10. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та інші]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 687 с. – режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/books/2010/10nandop/index.html>
11. Павловський М. Стійкість економічної системи. Від риторики до дії / М. Павловський // Віче, 2001. – № 3 (108). – С. 18-33. – С. 18.

12. Пахомов Ю.Н. Основные задачи формирования посткризисной модели развития экономики Украины / Ю.Н. Пахомов // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 3-6. – С. 6.
13. Семенюк-Самсоненко В. «Камо грядеши», Україно?! / В. Семенюк-Самсоненко // Голос України, № 132 (5132), 22 листопада 2011 р. – С. 3.
14. Сіренко В. Кінець реформ?! Реформи відбулися: час підбивати підсумки і робити висновки // Голос України, № 234 (4734), 10 грудня 2009 р. – С. 26-27.
15. Сіренко В.Ф. Україна уражена системною кризою вже 18 років. Чи є вихід? (Погляд зліва) // Віче. – 2009. – № 4 (241). – С. 30-33. – С. 33.
16. Соскін О.І. Можливості реалізації моделі народного капіталізму в Україні / О.І. Соскін // Економічні науки. – Серія «Економічна теорія та економічна історія»: збірник наукових праць ЛНТУ. – Випуск 7 (28). – Ч. 2. – Луцьк, 2010. – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2010_7_2/30.pdf
17. Тарасевич В. Ідеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит / В. Тарасевич // Економіка України. – 2011. – № 3 (592). – С. 4-13. – С. 12-13.
18. Філіпенко А.С. Модель народної економіки для України: основні риси / А.С. Філіпенко // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 3-4. – С. 3-6. – С. 3-4. – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ech/2010_3.../1_Filipenko.pdf
19. Черняк В.К. Посткризова економіка: капіталізм з «людським обличчям» / В.К. Черняк // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 16-17. – С. 17. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc.../5-Cherniak.pdf>

SUMMARY

Analysis of the changes in ownership structure of Ukrainian society in the process of market reform causes the impact of transformation of ownership structure on the choice of the way of the development of Ukraine. As a way out of the crisis model of socio-economic development of Ukraine, the following models are proposed: a model of national capitalism (O. Soskin), a model of national economy (A. Philipenko), a model of socialized state capitalism (V. Tarasevitch), a model of state post-industrial knowledge-based economy (O. Kendyukhov), a model of mixed economy with strong government regulation (M. Pavlovskiy, V. Sirenko).

І. Ю. ЧАЙКА

«СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ»: ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ ЧИ НОВА СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ?

Сутнісною характеристикою буття сучасного суспільства є інформаційність, яка має рівнозначний, якщо не превалюючий вплив, порівняно із матеріальними та енергетичними характеристиками, дозволяючи говорити про інформаційне суспільство не як про футурологічний проект чи науковий концепт, але й як про сталий феномен.

Термін «інформаційне суспільство», таким чином, описуючи новий тип людського суспільства, що постає з середини ХХ ст. і отримує закінчені обриси на початку ХХІ ст., на даному етапі розвитку філософського та загальнонаукового знання не дозволяє вичерпно описати всі виміри соціальних, політичних, економічних, культурних взаємодій, що є унікальними саме для цього етапу суспільного розвитку, або мають специфічні прояви порівняно з аналогічними процесами у минулому. Саме тому актуальним завданням дослідників стає витлумачення феномену інформаційного суспільства через виділення окремих його аспектів, або навіть формування концептів, які містять альтернативні ідеї щодо основоположного принципу функціонування суспільства на сучасному етапі.

Серед таких концептів можна виокремити перш за все ідею «суспільства знань», яка, сформувавшись в руслі парадигми інформаційного суспільства, зараз претендує на самостійне значення, ставши одночасно предметом філософських та культурологічних розвідок і важливою ідеологією, покладеною в основу програм майбутнього співіснування та розвитку всіх членів світової спільноти, закріпленою у багатьох документах ЮНЕСКО.

Термін «суспільство знань» не є усталеним і витлумачується різними авторами у відповідності до їхньої ідеологічної позиції та сфери його застосування: науково-теоретичної чи сфери суспільно-політичної практики, міжнародних відносин. З огляду на це доцільним видається проаналізувати особливості змісту поняття «суспільство знань» в роботах філософів, суспільствознавців та у програмних документах міжнародних організацій, а саме, ЮНЕСКО. Тому